

ibni rüşd

**ilim anavatanımızdır,
cehalet ise yabancı bir yer**

Avrupa'yı aydınlatan 9 asırlık hikmet felsefesi

DESTEK YAYINLARI: 1228

FELSEFE: 19

İBNİ RÜŞD / İLİM ANAVATANIMIZDIR, CEHALET İSE YABANCI BİR YER

Yayına Hazırlayan: Metehan Tanyıldız

Her hakkı saklıdır. Bu eserin aynen ya da özet olarak hiçbir bölümü, yayınevinin yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

İmtiyaz Sahibi: Yelda Cumalioğlu

Genel Yayın Yönetmeni: Ertürk Akşun

Yayın Koordinatörü: Özlem Esmergül

Editör: Metehan Tanyıldız

Son Okuma: Devrim Yalkut

Kapak Tasarım: İlknur Muştı

Sayfa Düzeni: Cansu Poroy

Sosyal Medya-Grafik: Tuğçe Budak - Mesud Topal

Destek Yayınları: Şubat 2020 (3.000 Adet)

4. Baskı: Nisan 2020

5.-6. Baskı: Mayıs 2020

7. Baskı: Ağustos 2020

8.-9. Baskı: Eylül 2020

Yayıncı Sertifika No. 13226

ISBN 978-605-311-757-5

© Destek Yayınları

Abdi İpekçi Caddesi No. 31/5 Nişantaşı/İstanbul

Tel. (0) 212 252 22 42

Faks: (0) 212 252 22 43

www.destekdukkani.com

info@destekyayinlari.com

facebook.com/DestekYayinevi

twitter.com/destekyayinlari

instagram.com/destekyayinlari

Deniz Ofset – Nazlı Koçak

Sertifika No. 40200

Maltepe Mahallesi

Hastane Yolu Sokak No. 1/6

Zeytinburnu / İstanbul

ibni rüŒd

ilim anavatanımızdır, cehalet ise yabancı bir yer

Avrupa'yı aydınlatan 9 asırlık hikmet felsefesi

Yayıma Hazırlayan: Metehan Tanyıldız

Önsöz

İnsanlık tarihi en basit anlatımla, iki felsefi düşün-
cenin mücadelesiyle geçmiştir: Cansız maddelerden
tekhücreli ve çokhücreli canlılara, sonra da bugünkü
formumuza kendimiz mi geliştik, yoksa daha yüce bir
güç bizi yarattı ve buraya mı gönderdi?

Bu düşünceler, beslenen, çoğalan ve hayatı, yeryü-
zünü paylaştığı diğer canlılardan çok da farklı yaşama-
yanlar için çok fazla bir anlam ifade etmese de “Nereden
geldik, neredeyiz, nereye gidiyoruz?” diyenler için en
önemli ve aynı zamanda yorucu sorulardır. Çoğu insan
da bu yorgunluğa katlanmak yerine, hazır buldukları
ile yetinmeyi ve “risk almamayı” tercih eder çünkü dü-
şünmeye başlamak, sorular sormak ve sebepleri aramak
risktir ve enerji, zaman harcamayı gerektirir. Bunun için
kendisine sunulmuş mitleri, kalıp düşünceleri, gelenek-
sel öğretileri yeterli görür. “Biz atalarımızdan böyle gör-
dük...” demek ve sorgulamadan, “dogmatik düşüncelerle
yaşamak” hayat tarzı haline gelir. Dogmatik yapı kimi
zaman öyle güçlenebilir ki gülmek “günah”, varoluşu sor-
gulamak “imansızlık” hatta insanların diri diri yakılması
“arınma, temizlenme” olarak kabul edilebilir!

Nitekim bunlar gerçekten olmuş, gerçekten yaşanmıştır. İnsanlığın, üzerinde yaşadığımız gezegendeki çok da uzun olmayan tarihi, bu tür tecrübelerle doludur.

Samanyolu Galaksisi içindeki Güneş Sistemi'nde, "Dünya" isimli gezegen içinde milyonlarca yıla uzatılan canlı yaşamı ve binlerce yıllla ifade edilen insan yaşamı, bugün bize miladi takvimle birkaç bin yıllla ifade edilen bir kültür birikimini sağladı. Geçmişte insanların üzerine bir ömür harcadıkları problemleri, bugün on beş dakika içinde çözümüyle birlikte öğrenip hayatımıza devam edebilmemiz mümkün hale geldi. Bugünün insanı için, beyin olarak elli bin yıl öncesine kıyasla, çok büyük bir gelişme yaşandığı söylenemese de onu kullanma yolları ve kültürel birikim açısından çok ilerleme yaşandığı bir gerçektir. Bu birikim ve ilerlemeyi sağlayanlar da yine "düşünmeye ve sorgulamaya" cesaret edebilenlerdir.

İster "verilmiş" ister "kazanılmış" olduğu düşünül-sün, "sorgulayabilmek" insanlar açısından eşsiz bir ni-mettir. Sözelimi bir şempanze, eline bir muz verildi-ği zaman, "niye diğer şempanzeye muz verilmediğini" sorgulamaz. Bir kayın ağacı, üzerine düşen güneş ışığı konusunda kafa yorup dallarının yüksek olmasıyla ze-mindeki canlılara haksızlık edip etmediğini düşünmez. Oysa insan sorgulayabilir... Hem kendini, hem birlikte yaşadığı insanları, hem de üzerinde yaşadığı dünyayı ve kendini içinde bulduğu evreni.

İşte bugün geldiğimiz nokta, hazır bulduğumuz kül-türel birikim, bu "sorgulayabilen" insanların bir eseridir.

Onlar sayesinde insanlar felsefi soruları üretebilmiş ve cevap arayabilmiştir.

Onlardan biri, belki de en önemlilerinden biri de İslam toplumlarının “İbni Rüşd” olarak tanıdığı “Ebu’l Velid Muhammed İbni Ahmed İbni Muhammed İbni Rüşd” isimli bilim insanı ve felsefecidir. Avrupalılar ve onların etki alanındaki dünya ise onu “Averroes” diye tanır.

Bugünün insanına “akılcı” olmayan bir şeyi anlatmak, teklif etmek çoğu zaman zor hatta imkânsızdır. Artık dünya değişti ve başta eğitim ve yönetim olmak üzere pek çok sistem “nispi bir akılcılık” üzerine kuruyor. İnsanlar yeni bir fikir ya da olayla karşılaştığında, önce akılcı görünüp görünmediğini ölçüp tartıyor. Şimşek çaktığında yukarıda öfkeli biri olup olmadığını anlamak yerine, bulutların nasıl elektrik üretebildiğine kafa yormayı tercih ediyor. Oysa dünya tarihi açısından bakıldığında çok da uzak olmayan bir tarihte, dünyanın ne doğusu ne de batısı akılcı olmakla ilgileniyordu. Dogmaların hâkim olduğu bir zaman diliminde, adına “ortaçağ” denilen ve insanlığın zihinsel bir karanlığı yaşadığı yüzyıllarda, rasyonel olabilmek ciddi bir sorundu.

İbni Rüşd, Avrupalı bir İslam felsefeci olarak, “sorgulayan” safında olmayı seçti ve onun seçimi, başta Avrupa olmak üzere dünyayı Rönesans ve Aydınlanma’ya götürdü. Endülüslü bu Müslüman felsefeci, hekim, siyaset bilimci ve sanatçı, astronom, Avrupa Rasyonalizmi’nin ilk tohumlarını atan kişi oldu.

Belki bu beklenmeyecek bir gelişme de değildi. Müslüman Arapların Cebelitarık'ı geçerek Avrupa'ya yerleşmeye başlaması ve orada bir "medeniyet" kurmasıyla, pek çok bilim insanı ve düşünür bu bölgeye yerleşmiş, eşi benzeri olmayan büyüklükte kütüphaneler ve okullar ortaya çıkmıştı. Engizisyon'un verdiği motivasyonla, Avrupa'nın o dönemde en gelişmiş ve zengin bölgesi olan güneyinde "Kutsal Kan" derdine düşülme ve tüm Avrupa'yı Hıristiyanlaştırarak, "Musevi ve Müslümanlardan temizleme" amaçlı katliam ve yakımlar olmasaydı, 800 yıl süren bu medeniyet de yok edilmemiş olacak, belki bugün çok daha başka bir aşamaya geçmiş olacaktı insanlık... Yine de mimarisi, felsefesi, tıbbı, matematiği ve edebiyatıyla görkemli bir 8 yüzyıl yaşandı ve İbni Rüşd de böyle bir iklimin çiçeği olarak insanlığa armağan oldu.

Sadece içinde bulunduğumuz 21. yüzyılda değil, muhtemelen 31 veya 41. yüzyılda da akılcılıktan uzak tavır ve ideolojilerle karşılaşılması ihtimali vardır. Yine muhtemelen insanların bir bölümü, "Atalarımız böyle yapıyordu..." diyerek sorgulamadan bazı mitleri kabul edecek, bunları hayatının merkezine koyacaklar. Yine kendi iç tutarlılığı ile olaylara yaklaşan ve arka plana yerleştirdiği dogmatik idealleri "kanıt olarak yeterli" gören insanlar, gerçeklikten kopmanın bir yolunu bulacaklardır. Sadece belli bir kesim açısından değil, insanın var olduğu her alanda ve coğrafyada, bununla karşılaşılması ihtimali hep olacaktır. Ancak İbni Rüşd gibi akılcılığı önde tutan ve "sorgulayan" insanlar da

her dönem var olacaktır. İşte bu da “akılcılığı” önemseyen insanlar için bir tesellidir.

Günümüze dönecek olursak, bugün özellikle akılcılığın yerine birtakım mitlerin alması ve uluslararası ilişkilerde, akılcılık yerine çeşitli mitlerin konulması sebebiyle, insanlık yine büyük krizler yaşıyor. Dünyanın çok geniş bir bölümünde savaş, terör, yıkım ve afetler var. İnsanlar yaşadıkları yerleri terk etmek ya da savaşla, terörle yüzleşmek zorunda kalıyor. 7 milyarı aşan nüfusun çok az bir bölümü refah içinde yaşarken, büyük çoğunluk temel ihtiyaçlarını karşılamakta, mesela temiz su bulmakta bile zorluk çekiyor. Açlık ve sefalet ülke sınırlarını aşmış, kıtalara yayılmış durumda. Bu nedenle Avrupa ve Kuzey Amerika'nın kapılarında sayıları milyonları bulan göçmenler yığılmış durumda. Akılcılığı bir yana bırakan yönetimlerin de etkisiyle, dünya adeta yeni bir güç mücadelesine, belki de yine küresel ölçekte savaşların yıkımına koşuyor ve bunun faturası da tüm insanlığa çıkıyor.

İşte bu nedenle İbni Rüşd gibi düşünürleri hatırlamak, anlamak, bugün çok daha önemlidir.

Bu kitapta, çağları aşan ve kendinden sonraki yüzyıllar boyunca, İslam dünyasında hak ettiği ilgiyi bulmasa da Avrupadan başlayarak modern dünyayı aydınlatan büyük düşünür, hekim, bilim insanının hayatı ve görüşlerini size sunmaya çalıştık. Umuyoruz ki akılcılık her daim var olsun ve insanlar hep aklın ışığında yürümekten vazgeçmesinler.

*“Gerçek,
gerçekle
çatışmaz;
ancak onu
teyit eder.”*

Endülüslü Arap

Ebu'l Velid Muhammed İbni Ahmed İbni Muhammed el Kurtubi MS 1126 yılında Endülüs'ün Murabitlar Sultanlığı kontrolünde olduğu dönemde, Kurtuba'da¹ doğdu. Pek çok kaynakta yer aldığı gibi, Müslüman bir Arap olarak, sıradan bir ailede değil, seçkin insanların bulunduğu bir ailede doğmuştu. Dedesi Ebu'l Velid Muhammed de Kurtuba Camii imam-hatibi, saygın bir âlimdi. İsim benzerliğinden karıştırılmaması için "Torun" lakabıyla anılan İbni Rüşd'e Yahudiler "Aben Roşd", İberikler ise "Aven Roşd" diyordu. Bunun Latinceye uyarlanmış hali olan "Averroes" ise tüm dünyada bilinen ismi oldu.

İlk eğitimini, özellikle dinle ilgili olanları babasından aldığı bilenen İbni Rüşd, o dönemde Endülüs'te yaygın olan Maliki mezhebine bağlıydı. İlk fıkıh (din hukuku) eğitimi de bu yönde gelişti.

1. Cordoba

Ebu Muhammed Bin Rızık, İbni Beşkūval, Ebu Cafer İbni Harun et-Tercali, Belensiyeli² Ebu Mervan İbni Cūryul ve İşbiliye'de³ olduğu bir dönemde İbni Bacce gibi bilim insanlarından dersler aldı. Dini disiplinler yanında astronomi, matematik, fizik, mantık, felsefe, politika, psikoloji, tıp, zooloji, edebiyat ve ahlak gibi alanlarda da eğitim aldığı biliniyor. Henüz disiplinlerin ayrılmadığı bir dönemde, bunların tümü üzerine eğitim alınması bir gelenektir.

Dönemdaşı ve dünyada "Abentofail" olarak bilinen İbni Tufeyli ile tanıştı. İbni Tufeyli, Endülüs'ün büyük hekim, hukukçu ve felsefecilerinden biriydi. Büyük İslam düşünürleri arasında yer alıyordu ve İbni Bacce tarafından eğitilmişti. *Hayy Bin Yakzan* isimli eseriyle sonraki dönemlerde dünyaca tanınacaktı. O da bugünkü Avrupa medeniyetine sağlam temeller kazandıran nice Müslüman bilim insanlarından biriydi.

Bu tanışma sonucunda, İbni Rüşd, İbni Tufeyli tarafından 1169 yılında Endülüs'e o dönem hükmeden Sultan Yusuf Bin Abdülmümin'e tanıştıdırıldı. Yusuf Bin Abdülmümin, "Muvahhidiler" adını alan devletin ikinci kralı idi ve Endülüs yanında Kuzey Afrika ve Batı Sahra'nın önemli bir bölümünün de hükümdarıydı. Veliatlığının büyük bölümünü Endülüs'te, zengin bilim ve kültür imkânları içinde geçiren Sultan Yusuf Bin Abdülmümin, felsefeye meraklıydı. İbni Rüşd ile

2. Valencia

3. Sevilla

yollarının kesişmesinde de bu felsefe merakı etken oldu. Astronomiye merak sardığı için araştırmalar yaparken Aristo'nun *De Caelo Et Mundo* isimli eseri ile karşılaşan İbni Rüşd, bu kitaba bir şerh yazmıştı. Sultan'ın da Aristo'ya ilgisi vardı ve Ebu Tufeyli'den "şerh" adı verilen geniş açıklamalardan yazmasını istiyordu. İleri yaşta olan Ebu Tufeyli, kendisinin bunu yerine getirmesinin zor olduğunu belirterek Sultan'a İbni Rüşd'ü önerdi.

İbni Rüşd, Grek felsefesi, özellikle Aristo konusunda tutkulu bir ilgiyle çalışıyordu. Aristo'da, başka hiçbir düşünürde bulamadıklarını bulmuş, onun eserleri üzerine kafa yormak ve açıklamalar yazmaktan zevk alır hale gelmişti. Ancak yaptığı kuru bir tercüme, eserleri eski Yunancadan Arapçaya dönüştürmek değil, adeta yeniden yorumlamak, yeni bir eser ortaya çıkarmak oldu. Kilise etkisindeki Skolastik Felsefe'nin hâkim olduğu Avrupa ise çağını çok aşan bu Yunan bilgesini ihmal etmiş, birkaç eseri dışında neredeyse varlığını unutmıştı.

İbni Rüşd, Grek Felsefesi özellikle de Aristo bilgisi nedeniyle hızlı bir şekilde Sultan'ın gözüne girdi ve takdirini kazandı.

1169 yılında, İşbiliye Kadısı olarak atanan İbni Rüşd, "Ecza Ül Haveyan" adıyla Aristo şerhleri yapmaya devam etti. Dördüncü bölümü tamamlarken, hem kadılık görevinin ağır ve sorumluluk gerektiren

mesaisine hem de beraberinde bilimsel çalışmalara zaman ve güç bulmakta zorlandığı şikâyetlerini dile getirdi. Bir başka sıkıntısı daha vardı: Araştırmaları için gerekli kaynakların çoğu kültür merkezi olan Kurtuba'daydı.

Bu talebi olumlu karşılık gördü ve 1171'de Kurtuba Başkadısı olarak görevlendirildi. Kadılık kurumu hem ilmi hem de hukuki bir görevi getirdiği için toplumda çok saygın ve ancak bilgisine, birikimine hürmet edilen âlimlere verilen görevlerdendi. Devletin en önemli şehirlerinden, aynı zamanda bilimin ve kültürün merkezi bir şehirde bu göreve atanması, ona Sultan ve devlet yönetiminin verdiği önemin de bir göstergesidir.

Sonraki yıllarda hem idari görevlerini yerine getirdi hem de Aristo açıklamalarına devam etti.

İbni Rüşd'ün yalnızca felsefe ile uğraşmadığını, ciltler dolusu tıp kitabı da yazdığını unutmamak gerekir. Hatta kan dolaşımı, gözün ışığa duyarlı kısmının beyaz bölümü olduğu ve hastalıkların mikroplar tarafından taşındığı gibi önemli buluşların ilk ipuçları İbni Rüşd'de gösterilmektedir. Modern tıbbın ayrı bir disiplin olarak ortaya çıkmasından önce, krallar ve sultanların özel hekimleri de genellikle, dönemin büyük bilginleri olmuşlardır. İbni Rüşd'ün hekimlik konusundaki yetkinliği, ona bir görev daha getirdi: 1182 yılında Sultan Yusuf Bin Abdülmümin, onu İbni Tufeyli'nin yerine özel hekimisi olarak Marakeşe çağırdı.

İbni Rüşd, bu defa Endülüs'ten ayrılarak, bugünkü Fas sınırları içinde yer alan Marakeşe geçti.

1184'te Sultan Yusuf Bin Abdülmümin vefat etti. Yerine geçen ve yeni kral olan Sultan Ebu Yusuf Yakub El Mansur da kendisinin özel hekimi olarak görevine devam etmesini istedi.

Kıskançlık, suçlanma ve çöküş

İbni Rüşd, gerek kendi çabası ve gerekse sağlanan imkânlarla, döneminin en önde gelen bilgin ve düşünürlerinden biri haline geldi. Oldukça üretken bir bilim insanı olarak sürekli yeni eserler yazıyor, yeni bilginin peşinde koşuyordu. Bilgide ulaştığı noktadan kendisi, yakın çevresi ve Sultan Yusuf Yakup El Mansur memnun olsa da memnun olmayan ve onunla ilgili olumsuz yorumlar yapmaktan kaçınmayanlar da vardı. Özellikle Aristo'ya olan tutkusu, Grek Felsefesi'ne verdiği önem yanında, "aklı öne alan yaklaşımı" savunması nedeniyle zaman zaman eleştirilerle karşılaşılıyor, bu durum hoşnutsuzluğa yol açıyordu.

Dünya değişiyordu. Avrupada değişimler baş göstermeye başlamış, İspanya Müslümanları için geri sayıma geçilmişti. Castilla Kralı 8. Alfonso'nun saldırılarına karşı koymak isteyen Ebu Yusuf Yakup El Mansur, ordusuyla birlikte 1195 yılında Endülüse, Kurtuba'ya

geldi. Aklı Alfonso'da olsa da âlim ve fakih sınıfının yoğun şikâyetleriyle karşılaştı. İbni Rüşd ile ilgili ciddi suçlamalar yapılıyor, “Sultan’ın üzerine düşeni yapması” bekleniyordu.

Sultan, yine de adil davranmaya çalışarak, İbni Rüşd’ü çağırttı ve hakkındaki ithamlara cevap vermesini istedi. Kurtuba Camii’nde hem muhalifleri hem de İbni Rüşd’ü dinledi. Sonrasında ise İbni Rüşd başta olmak üzere bir grup bilim insanı ve ulemanın, Kurtuba’ya 70 kilometre mesafede bulunan Elisane’ye⁴ sürgün edilmesine karar verdi. Aslında bunun ismi bir “sürgün” değildi. Sultan yine de hassas davranmış, bu büyük bilim insanını belki de olabildiğince az incitmek için “zorunlu ikamet” cezası vermişti.

Çağları aydınlatan İbni Rüşd’ün bu muameleye maruz kalmasına ilişkin pek çok gerekçe gösterilse de gerçek sebep “akılcılığı savunması ve gelenekselci yapıyı rahatsız etmesi” olarak bilinir. Döneminin gözde simasıydı ve cahilce bir kıskançlığa muhatap olması kaçınılmazdı. Kuşkusuz, farklı şartlar altında başka sonuçlar da beklenebilirdi ancak yaklaşan bir savaş vardı ve Sultan Yusuf Yakup El Mansur, kendi ülkesi içinde ulemanın başını çektiği bir karışıklık istemiyordu.

İbni Rüşd’ün suçlanmasıyla ilgili olarak ise en bilinen iddia, “felsefe ile uğraştığı için sapıttığı” oldu. Bir iddiaya göre Kuran’da helak edildiği belirtilen Ad

4. Lucena